

УДК 352/354:332.7(477)

Крушельницька Таїсія Анатоліївна

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

Krushelnytska Taisiia

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Management and Public Administration
Dnipro State Agrarian and Economic University
ORCID: 0000-0001-5581-1941*

DOI: 10.25313/2617-572X-2025-6-11127

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

INSTITUTIONALIZATION OF PUBLIC SERVICE IN THE SPHERE OF LAND RELATIONS IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Анотація. Вступ. В умовах цифрової трансформації публічного управління особливої актуальності набуває проблема інституціоналізації публічної служби як ключового суб'єкту реалізації публічної політики. Інституціоналізація публічної служби в умовах цифрової трансформації означає не лише створення формальних норм і процедур, а й впровадження цифрових інструментів управління, підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, забезпечення цифрової грамотності громадян, учасників ринку землі, формування відкритих земельних відносин, цивілізованого землекористування, державно-приватного партнерства в агробізнесі тощо. Це потребує відповідної трансформації ролі державного службовця від «виконавця регламентів» до «цифрового фасилітатора». Таким чином, дослідження інституціоналізації публічної служби у сфері земельних відносин в умовах цифрової трансформації державного управління є вкрай актуальним.

Мета. Метою є аналіз стану інституціоналізації публічної служби у сфері земельних відносин в умовах розвитку цифрових технологій.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) публікації зарубіжних фундаторів і сучасних українських дослідників теорії інституціоналізму; 2) нормативно-правове забезпечення формування органів виконавчої влади публічної служби у сфері земельних відносин; 3) праці вітчизняних авторів і експертів щодо інституціоналізації земельних відносин в умовах цифровізації публічного управління.

У ході дослідження було використано наступні наукові методи: контент аналіз публікацій зарубіжних фундаторів і сучасних українських дослідників теорії інституціоналізму і теоретичного узагальнення при інтерпретації змісту інститутів, інституціоналізації, інституційного забезпечення. 2) історичний – при аналізі трансформації органів державної служби управління земельними відносинами в Україні, у тому числі з урахуванням побудови територіальних органів і цифровізації публічного управління; 3) аналіз і декомпозиція – при формулюванні змісту складових інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами.

Результати. У ході дослідження з'ясовано зміст інституційного розвитку публічної служби у сфері земельних відносин, який є процесом формування, визнання і закріплення нових правил, норм, звичаїв, структур та практик, які набувають стійкості. Також виокремлено складові інституційного розвитку: інституційне забезпечення (стала складова) й інституціоналізацію (динамічна складова).

На підставі аналізу динаміки трансформації державних утворень виконавчої влади публічної служби у сфері земельних відносин в Україні упродовж періоду з 1991 р. доведена необхідність створення суспільного інституту прозорого електронного управління земельними ресурсами, який включає формалізовані правила, процедури та стандарти взаємодії між державою, громадянами та бізнесом щодо доступу, використання, обігу й захисту прав на землю.

Проведено декомпозицію складових інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами в умовах цифровізації та доведено, що публічно-приватне партнерство, яке базується на цифрових інструментах і прозорих правилах взаємодії, забезпечує відкритість даних, підзвітність, сприяє більш швидкій демократизації алгоритмів ефективного управління земельними відносинами, стимулюванню інвестування та екологічного використання земель, чим посилюють можливості розвитку територій і конкурентоспроможності країни.

Доведено ключову роль інституційної пам'яті у формуванні і закріпленні соціальних інститутів, які несуть в собі цінності інституту, зберігаючи і закріплюючи його характерні ознаки, які регулюють поведінку учасників відносин. Інституційна пам'ять дозволяє інститутам публічної влади задавати очікувану поведінку, яка є соціально схваленою та обов'язковою для дотримання.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях передбачається дослідження впливу земельного ринку на посилення фінансової спроможності територіальних громад і конкурентоспроможність України.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, публічна служба, державна політика, демократизація, інститути інституціоналізація, земельні відносини, публічно приватне партнерство, земля, ринок землі, землекористування, конкурентоспроможність, цифровізація, цифрові технології, інвестиції, розвиток територій.

Summary. Introduction. In the context of the digital transformation of public administration, the problem of institutionalizing the public service as a key subject of public policy implementation is of particular relevance. Institutionalizing the public service in the context of digital transformation means not only creating formal norms and procedures, but also implementing digital management tools, increasing the level of professional competence of civil servants, ensuring digital literacy of citizens, land market participants, forming open land relations, civilized land use, public-private partnership in agribusiness, etc. This requires a corresponding transformation of the role of a civil servant from a "regulatory executor" to a "digital facilitator" who not only complies with the law, but also helps citizens navigate the digital environment of public services.

Thus, the study of the institutionalization of the public service in the field of land relations in the context of the digital transformation of public administration is extremely relevant.

Purpose. The purpose is to analyze the state of institutionalization of the public service in the field of land relations in the context of the development of digital technologies.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) publications of foreign founders and modern Ukrainian researchers of the theory of institutionalism; 2) regulatory and legal support for the formation of executive bodies of public service in the field of land relations;

3) works of domestic authors and experts on the institutionalization of land relations in the context of the digitalization of public administration.

The following scientific methods were used in the study: content analysis of publications of foreign founders and modern Ukrainian researchers of the theory of institutionalism and theoretical generalization when interpreting the content of institutions, institutionalization, institutional support. 2) historical – when analyzing the transformation of state service bodies of land relations management in Ukraine, including taking into account the construction of territorial bodies and the digitalization of public administration; 3) analysis and decomposition – when formulating the content of the components of the institute of transparent electronic public management of land relations.

Results. The study clarified the content of the institutional development of the public service in the field of land relations, which is the process of forming, recognizing and consolidating new rules, norms, customs, structures and practices that become stable. The components of institutional development were also identified: institutional support (a constant component) and institutionalization (a dynamic component).

Based on the analysis of the dynamics of the transformation of state entities of the executive power of the public service in the field of land relations in Ukraine during the period since 1991, the need to create a public institute of transparent electronic management of land resources, which includes formalized rules, procedures and standards of interaction between the state, citizens and business regarding access, use, circulation and protection of land rights, was proven.

The components of the institution of transparent electronic public management of land relations in the conditions of digitalization were decomposed and it was proven that public-private partnership, which is based on digital tools and transparent rules of interaction, ensures data openness, accountability, contributes to faster democratization of algorithms for effective management of land relations, stimulates investment and ecological use of land, thereby enhancing the development opportunities of territories and the competitiveness of the country.

The key role of institutional memory in the formation and consolidation of social institutions that carry the values of the institution, preserving and consolidating its characteristic features that regulate the behavior of participants in relations is proven. Institutional memory allows public authorities to set expected behavior that is socially approved and mandatory for compliance.

Key words: public management and administration, public service, public policy, democratization, institutions, institutionalization, land relations, public-private partnership, land, land market, land use, competitiveness, digitalization, digital technologies, investments, territorial development.

Постановка проблеми. В умовах цифрової трансформації публічного управління особливої актуальності набуває проблема інституціоналізації публічної служби як ключового суб'єкту реалізації публічної політики. Інституціоналізація публічної служби у сфері земельних відносин означає не лише створення формальних норм і процедур, а й впровадження цифрових інструментів управління, підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, забезпечення цифрової грамотності громадян, у тому числі учасників ринку землі, формування відкритих земельних відносин, цивілізованого землекористування, державно-приватного партнерства в агробізнесі тощо. Без інституційної спроможності інститутів державної служби й органів місцевого самоврядування реалізувати функції щодо земельних відносин, посилюється бюрократизація, виникає висока ймовірність зловживань та корупційних ризиків, що, зрештою, приводить до неефективного управління земельними ресурсами. Це потребує відповідної трансформації ролі державного службовця від «виконавця регламентів» до «цифрового фасилітатора», який не лише дотримується закону, а й допомагає громадянам орієнтуватися в цифровому середовищі державних послуг.

Таким чином, дослідження інституціоналізації публічної служби у сфері земельних відносин набуває особливої актуальності в умовах цифрової трансформації державного управління є вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змісту теорії інституціоналізму, на якій ґрунтується публічне адміністрування, та ідентифікації її засадничих понять опираються на роботи науковців декількох поколінь. Сутність і співставлення категорій «інститут», «інституції», «інституційне забезпечення», «інституціоналізація» а також процес еволюції інститутів як суспільного феномену розкривається, у працях представників теорії інституціоналізму. Так серед фундаторів теорії інституціоналізму Т. Веблен [1], який довів, що інститути є результатом історичного розвитку суспільних відносин, Дж. М. Кларк [2], Коммонс Р. Джон [3], які вивчали вплив інститутів на розвиток економіки й підкреслювали взаємодію економічних рішень, інституцій та суспільного контролю., Дуглас Норт [4] називав інститутами норми, правила і звичаї, та ін. Серед українських вчених питання інституціоналізації висвітлювали О. Іншаков [5], С. Ковбасюк [6], Н. Фоміцька [7], Д. Фролов [5] та ін.

Дослідження різних аспектів землі, землекористування, земельних відносин знаходяться у фокусі уваги багатьох учених. Щодо предметної сфери, питання землі, землекористування і формування ринку землі розглядали А. Котеленець [8], З. Паньків [9], та ін. Проблеми державної політики у сфері регулювання земельних відносин є в роботах О. Голоюхи [10] Б. Косовича [11] та ін., механізми

публічного управління щодо реалізації державної політики регулювання земельних відносин в умовах децентралізації досліджували О. Руденко [12], П. Халімон [12] та ін. Також зазначимо таких учених як А. Третяк [13], В. Третяк [13], Ю. Скляр [13], Н. Капінос [13], Н. Третяк [13], які сформулювали концепцію державної програми розвитку земельних відносин в Україні. Ми досліджували особливості реалізації політики державного регулювання земельних відносин у контексті продовольчої безпеки [14].

Питання цифровізації ринку землі у контексті останніх реформ земельних відносин розглядаються в роботах багатьох науковців, зокрема В. Гриба [15], Н. Демчишака [15], О. Радухи [15] щоправда в їх статті йдеться здебільшого про цифровізацію аграрного виробництва. Т. Калина [16], Р. Ступень [16], Т. Арзуманян [16] також досліджували питання формування земельно-ресурсного потенціалу підприємств агробізнесу в умовах цифрової трансформації економіки.

В цьому дослідженні ми піднімаємо питання інституціоналізації державної служби, органів місцевого самоврядування щодо земельних відносин і землекористування в умовах розвитку цифрових технологій, що на сьогодні досліджено недостатньо.

Метою статті є аналіз стану інституціоналізації публічної служби у сфері земельних відносин в умовах розвитку цифрових технологій.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є:

- 1) публікації зарубіжних фундаторів і сучасних українських дослідників теорії інституціоналізму;
- 2) нормативно-правове забезпечення формування органів виконавчої влади публічної служби у сфері земельних відносин;
- 3) праці вітчизняних авторів і експертів щодо інституціоналізації земельних відносин в умовах цифровізації публічного управління.

У ході дослідження було використано наступні наукові методи: 1) контент аналіз публікацій зарубіжних фундаторів і сучасних українських дослідників теорії інституціоналізму при інтерпретації змісту інститутів, інституціоналізації, інституційного забезпечення; 2) історичний, при аналізі трансформації органів державної служби управління земельними відносинами в Україні, у тому числі з урахуванням побудови територіальних органів і цифровізації публічного управління; 3) аналіз і декомпозиція при формулюванні змісту складових інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. Т. Веблен, вивчаючи інститути, визнавав природу їх виникнення й еволюції із середовища взаємодії людей різних верств й формування культури споживання, грошової культури, культури виробництва за застосування «машинних виробів» [1, с. 59] у відповідь на «процес примусової адаптації індивідів до середовища» [1, с. 60]. Він доводив, що

«соціальний прогрес» [1, с. 60], полягає в постійному прогресивному підході до приблизно точного «пристосування внутрішніх відносин до зовнішніх» [1, с. 60]. А саме відносини зрештою з часом і стають інститутами, а «сучасні інституції то є сучасна прийнята схема життя» [1, с. 60], хоча зазвичай інститути, які суспільство отримує у результаті історичного розвитку «не повністю відповідають сучасній ситуації» [1, с. 60], стверджує Т. Веблен, з чим ми цілком погоджуємось постійно стикаючись з опором до змін, який чинять інститути публічного адміністрування в особі державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

Такий опір змінам щодо інститутів пояснюється тим, «...звички мислення людей, як правило, зберігаються невизначено довго, окрім випадків, коли обставини змушують їх змінюватися. Ці інституції, що були передані у спадок, ці звички мислення, точки зору, ментальні установки та схильності, чи щось інше, самі по собі є консервативним фактором. Це фактор соціальної інерції, психологічної інерції, консерватизму» [1, с. 61], «яке поступово змінювалося зі зростанням спільноти та зі зміною інституцій, за яких жили люди» [1, с. 61].

У 20-ті роки XX ст. великий внесок в теорію інституціоналізму вніс Джон Моріс Кларк (John Maurice Clark) [2], який став своєрідним мостом між старим інституціоналізмом (Т. Веблен, Коммонс Р. Джон та ін.) і новими підходами (наприклад, Д. Норт та ін.). Він вважав інститути змінними факторами виробництва, розглядав їх як динамічну частину виробничого процесу, адже вони змінюються з часом і впливають на ефективність економіки не менше, ніж технічні або матеріальні ресурси [2]. Він підкреслював, що людські звички, правові норми, соціальні очікування є такими ж реальними економічними змінними, як праця чи капітал [2].

Дуглас Норт [4], який є представником теорії інституціоналізму кінця XX- початку XXI сторіччя, вважав інститутами норми, правила і звичаї поведінки, визначав, що «інститути утворюють базисну структуру, спираючись на яку, люди протягом усієї історії створювали порядок і прагнули знизити невизначеність ...» [4]. У суспільному контексті прикладом таких базисних структур/інститутів є інститут сім'ї, інститут права, інститут демократії тощо, у нашій предметній сфері, інститутом є інститут ринку землі, інститут партнерства, інститут землекористування тощо.

Охоплений аналізом історичний розвиток теорії інституціоналізму упродовж ста років висвітлює тяжіння його класиків до розуміння інституціоналізації як процесу становлення інститутів щодо взаємодії і формування суспільних відносин у різних сферах. Власне, сьогодні в своїх поглядах ми опираємось теорію інституціоналізму й визнаємо, що взаємодія людей в суспільстві й державі складається на основі певного досвіду й потреб і формалізується (або ні) соціальними інститутами і нормативами.

Аналізуючи інституційний розвиток публічної служби у сфері земельних відносин, як процес формування, визнання і закріплення нових правил, норм, звичаїв, структур та практик, які набувають стійкості, маємо виокремити інституційне забезпечення (певний існуючий склад наявних інститутів публічного управління у сфері земельних відносин, які вже створені, є усталеними і діють за допомогою прийнятих інструментів і механізмів) від інституціоналізації (динамічний процес створення інститутів публічного управління у сфері земельних відносин).

Врахуємо при цьому, що держава є монополістом щодо заснування інститутів влади у різних сферах та управління ними, пише О. Шпикуляк [17]. Саме тому базисне розуміння ролі держави (монополія влади і управління) становлять основу як інституційного забезпечення (стала складова), так і інституціоналізації (динамічна складова) публічного управління у сфері земельних відносин, ринку землі, механізмами регулювання земельних відносин тощо.

Розглядаючи сталу складову, інституційне забезпечення земельних відносин, зазначимо, що сьогодні функціонування ринку землі в Україні обслуговується доволі складною системою інституційного забезпечення, яка вже склалась під дією зовнішніх і внутрішніх чинників й увібрала в себе певний інституційний спадок попередніх років. До зовнішніх чинників належать, зокрема, геополітичні обставини, світові виклики, включно з воєнними подіями та стрімким розвитком управлінських технологій, зокрема цифрових. Водночас значну роль відіграють і внутрішні чинники: як позитивної дії (стратегічні орієнтири державної політики у сфері земельних відносин, рівень підготовки державного апарату до впровадження інституційних змін, а також спроможність використовувати сучасні інструменти управління та інноваційні практики в цьому процесі тощо) так і негативної (інституційний спадок радянської доби, опір змінам з боку чиновників, наявність елементів, що несуть корупційні ризики тощо).

Невід'ємними елементами інституційного забезпечення публічного управління у сфері земельних відносин є вже наявні елементи системи земельних відносин. Ю. Ковбасюк [6] називає такі:

- об'єкти (земельні ділянки, які перебувають в державній, комунальній та приватній власності) а також юридичні і фізичні особи як отримувачі публічних послуг із оформлення право власності на землю тощо;
- суб'єкти (державні інститути, територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування (далі — ОМС); а також власники і користувачі землі: сільськогосподарські й агропромислові підприємства різних форм власності; громадяни та юридичні особи України; іноземні громадяни та особи без громадянства; іноземні юридичні особи; іноземні держави тощо);

- інфраструктура земельного ринку (інститути, інструменти і механізми реалізації земельних відносин;
- нормативно-правова база (як основа адміністративно-організаційного механізму державного регулювання ринку земель).

Таким чином, інституційне забезпечення як усталений склад наявних інститутів публічного управління у сфері земельних відносин, правил, нормативно-правових актів, процедур і практик які вже створені, є усталеними і діють, вони складають інструментальну частину яка забезпечує реалізацію політики реалізації земельних відносин або функціонування публічної служби галузі. Загалом, інституційне забезпечення земельних відносин та ринку землі має сприяти економічному, ефективному та екологічно безпечному використанню землі та включає сукупність економічних та організаційних інструментів, методів і механізмів, інфраструктуру ринку систему регулюючих правових норм впливу на суб'єкт-об'єктів земельних відносин.

Щодо другої, динамічної, складової, інституціоналізації, наведемо С. Ковбасюка, який під інституціоналізацією визнає «процес формалізації соціальних відносин, перехід від неформальних відносин і неорганізованої діяльності до створення організаційних структур з чіткою ієрархією влади. Інституціоналізація передбачає також регламентацію діяльності індивідів та їх взаємовідносин, юридичну легалізацію організаційних структур» [6, с. 177]. Ми

визначаємо, що інституціоналізацію є динамічний процес створення інститутів публічного управління у сфері земельних відносин, це процес формування, визнання і закріплення нових правил, норм, звичаїв, структур та практик, які набувають стійкості в публічній службі, суспільстві і в цілому галузі.

Інституціоналізація публічної служби у сфері земельних відносин супроводжується, насамперед, формуванням відповідних інститутів. Виходячи з наведеного вище концепту розуміння інституціоналізації як сукупності формалізованих усталених відносин, у сфері земельних відносин в умовах цифрової трансформації маємо розглядати її (інституціоналізацію) не лише як процес створення формальних інституційних структур, що регулюють земельну політику, а й як глибоке переосмислення принципів взаємодії держави і громадян та побудову нового демократичного формату таких відносин, які зрештою стануть усталеним інститутом, на наш погляд, це має бути суспільний інститут прозорого електронного управління земельними відносинами.

Процес інституціоналізації державної служби у сфері земельних відносин в Україні триває від початку відновлення незалежності. Цей процес був доволі суперечливим, без чітко вираженого цілепокладання, інколи схоластичним. Найбільш знакові події трансформації державних утворень виконавчої влади публічної служби у сфері земельних відносин у період 1991–2021 рр. наведені на рис. 1.



Рис. 1. Динаміка трансформації державних утворень виконавчої влади публічної служби у сфері земельних відносин

Джерело: узагальнено автором на підставі [18–26]

Упродовж всього періоду незалежності України і до сьогодні відбувалось створення-реорганізація-відновлення-нова реорганізація старих і започаткування нових державних утворень виконавчої влади публічної служби у сфері земельних відносин, які потім підлягали трансформації. Змінювались назви, підпорядкування, коло компетенцій, процедури і алгоритми діяльності, декілька разів змінювалась форма акту права власності на землю, що ставило перед власниками нові організаційні і фінансові виклики.

Трансформація здійснювалась за рішеннями різних інститутів державної влади (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України), що також свідчить про неналежну ієрархічну впорядкованість публічного управління у сфері земельних відносин.

На підтвердження розфокусованого трансформаційного процесу наведемо прийняття Кабінетом Міністрів України постанови від 16 листопада 2020 року № 1118 «Питання функціонування територіальних органів Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру» [25], якою постановив: «Ліквідувати як юридичні особи публічного права територіальні органи Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру (далі — *Держгеокадастр*, курсив наш. К.Т.) за переліком...» та утворити «територіальні органи Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру як структурних підрозділів апарату зазначеної Служби» [26]. Щоправда, доволі важко визначити чим, окрім назви, вирізняються між собою «Головні управління Держгеокадастру у певній області», які ліквідуються, від «Управління Держгеокадастру у тій же області», які створюються [24]. Власне, можливо саме тому, рішення про ліквідацію перших і створення других було скасоване уже у 2021 р. [24]. Це свідчить про відсутність цілепокладання і, власне, дезорієнтацію інституціоналізації публічної служби у сфері земельних відносин.

Зазначимо, що «основним завданням органів управління земельними ресурсами мало б бути наповнення Державного земельного кадастру (далі — ДЗК), однак» цього не відбулося, якість інформації станом на 2019 р. залишалась низькою «до ДЗК внесено інформацію лише про 20% державних земель» До того ж «на картографічні роботи виділяються ... 0,3% від річного кошторису служби, а те, що приватних земель там (в ДЗК) зареєстровано близько 80%, заслуга не так відомства, як власників землі» [27].

Тож, можна стверджувати, що упродовж всього періоду існування і станом на сьогодні система публічного управління земельною політикою і земельними відносинами залишається недостатньо ефективною. Натомість, державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру залишається обтяженою непритаманними їй функціями (наприклад, з витань щодо виділення земельних ділянок) і надто

забюрократизованою, що створює корупційні ризики, послаблює конкурентоспроможність країни, територіальних громад, зменшує їх інвестиційну привабливість, уповільнює розвиток територій, скорочує можливості повоєнного відновлення.

Процес інституціоналізації публічної служби у сфері земельних відносин обтяжується ще й тим, що запровадження ринку землі стало однією з найскладніших і найбільш суспільно-чутливих реформ в Україні, яка безпосередньо пов'язана з необхідністю прозорого кадастрового обліку, ефективного регулювання прав власності, оперативного обміну інформацією між державними органами та відкриттям доступу громадян до реєстрів. Ці задачі неможливо реалізувати без належної цифрової підтримки та наявності професійного апарату державної служби, здатного сформувати цивілізовані земельні відносини. Адже цифровізація змінює саму природу взаємодії між громадянином і державою, трансформуючись від традиційного адміністративного впливу до партнерського, сервісного підходу. Додаються й інші сучасні виклики, зокрема, зростаюча потреба у прозорості земельних трансакцій, ефективному управлінні ресурсами, протидії корупції та забезпеченні рівного доступу до ринку землі, вони зумовлюють необхідність запровадження нових управлінських технологій.

Цифрові технології у цьому процесі слугують каталізатором інституційних змін, трансформуючи як організаційні структури, так і функціональне наповнення державної служби в земельній сфері. Одним із головних інструментів є електронні реєстри, зокрема Державний земельний кадастр та Єдиний державний реєстр речових прав на нерухоме майно, інтеграція яких дозволяє забезпечити відкритість та надійність обігу земельних прав. Упровадження геоінформаційних систем (ГІС), блокчейн-технологій та смарт-контрактів підвищує ступінь автоматизації і мінімізує людський фактор у прийнятті управлінських рішень.

Тому у сфері земельних відносин за допомогою цифрових технологій, за нашим баченням, має бути сформований інститут прозорого електронного управління земельними відносинами, який включає формалізовані правила, процедури та стандарти взаємодії між державою, громадянами та бізнесом щодо доступу, використання, обігу й захисту прав на землю. Його ключовим елементом стане принцип відкритості та доступу до інформації. За нашим баченням, інститут має складатись з таких елементів: електронні трансакції і юридична довіра, публічний контроль та антикорупційні стандарти, принцип єдиного вікна та автоматизації, інституційна пам'ять і збереження даних, публічно-приватне партнерство (далі — ППП) тощо. Для кожного з елементів ми розробили норма, правила і звичаї, які стануть основою земельних відносин, цифровий інструмент, за допомогою якого можуть бути реалізовані ці методи та очікувана суб'єкт-об'єктна поведінка в межах інституту.

Таблиця 1

Складові інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами

Складова	Норма, правило, звичай	Цифровий інструмент	Очікувана суб'єкт-об'єктна поведінка
Принцип відкритості та доступу до інформації	Кожен учасник земельних відносин має право на вільний доступ до відомостей про земельні ділянки	Інтегрований електронний кадастр, публічні мапи, відкриті реєстри прав на землю.	усі учасники ринку (інвестори, фермери, громадяни) діють на основі доступної і перевіреної інформації
Електронні транзакції і юридична довіра	Угоди з землею можуть укладатися онлайн з використанням електронного підпису	Блокчейн-технології, онлайн-реєстрація прав, смарт-контракти	Сторони довіряють цифровому середовищу як захищеному простору для здійснення операцій
Публічний контроль та антикорупційні стандарти	Громадськість має інструменти для моніторингу щодо розпорядження землями	Платформи громадського контролю, візуалізація землекористування (наприклад, через супутникові знімки або дрони тощо)	Громадяни й журналісти активно стежать за дотриманням процедур, а органи влади у сфері земельних відносин звітують про свої дії
Принцип єдиного вікна та автоматизації	Адміністративні послуги у сфері земельних відносин надаються через єдині цифрові платформи	Платформа «Дія», електронні кабінети землевласників тощо	Користувачі землі взаємодіють з інститутами Держеокдастру і органами місцевого самоврядування без посередників, мінімізується суб'єктивність рішень, створюється привабливе інвестиційне середовище
Публічно-приватні відносини щодо земельних відносин	Співпраця між державними органами та приватними суб'єктами, моніторинг, інвестування та управління земельними ресурсами на прозорих, договірних і взаємовигідних засадах	Електронні платформи для управління публічно-приватними партнерствами (ППП); геоінформаційні системи (ГІС); Smart-контракти; API-доступ до земельних кадастрів і статистичних даних	з боку держави стане забезпечення чесних правил гри, відкритість даних, оперативне погодження та моніторинг ефективності угод; З боку бізнесу і громадян - інвестування в заощадливе землекористування, з дотриманням екологічних та соціальних стандартів
Інституційна пам'ять і збереження даних	Дані про землю зберігаються в цифровому вигляді, захищені та архівовані	Децентралізовані системи зберігання, резервне копіювання, історичні бази	відсутність ризиків «випадкового зникнення» інформації про права чи межі ділянок

Джерело: розроблено автором

Нами проведено декомпозицію складових інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами в умовах цифровізації (див. табл. 1), сформульовані ознаки складових інституту.

Щодо характеристики публічно-приватного партнерства зазначимо, що таке партнерство є важливою складовою інституту прозорого електронного управління земельними ресурсами й інструментом взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування та приватними суб'єктами. Держава в особі інститутів законодавчої влади і зацікавлені особи, стейкхолдери, мають напрацювати, запровадити і закріпити такі норми і звичаї поведінки, за яких співпраця між державними органами та приватними суб'єктами у сфері землекористування, моніторингу, інвестування та управління земельними ресурсами буде здійснюватися на прозорих, договірних і взаємовигідних засадах.

Державні інститути на основі важелів підтримки і інструментів відповідальності з боку чиновників має напрацювати алгоритми гарантування рівного

доступу до інформації та можливостей для бізнесу, а приватні партнери дотримуються зобов'язань щодо відкритості та доброчесності. Тому PPP, що базується на цифрових інструментах і прозорих правилах, має більше демократичних можливостей швидше напрацювати алгоритми ефективного управління земельними відносинами, стимулювання інвестування та екологічного використання земель, забезпечуючи відкритість даних, підзвітність, взаємну вигоду і сприяють розвитку територій і посиленню конкурентоспроможності країни.

Перелік цифрових інструментів реалізації земельних відносин в частині PPP може бути доволі широким, наприклад електронні платформи для управління публічно-приватними партнерствами, включно з реєстрами договорів, звітності та інвестиційних проектів; геоінформаційні системи (ГІС) для планування спільного землекористування; Smart-контракти для автоматизації виконання зобов'язань у межах PPP; API-доступ до земельних кадастрів і статистичних даних для розробників і бізнесу тощо.

Очікуваною суб'єкт-об'єктною поведінкою в результаті формування інституту з боку держави стане забезпечення чесних правил гри, відкритість даних, оперативне погодження та моніторинг угод. З боку бізнесу і громадян-землекористувачів — інвестування в заощадливе користування, збереження та управління землями з дотриманням екологічних та соціальних стандартів. І обидві сторони оприлюднюють назагал умови партнерства, дотримуються термінів і умов договорів, звітують про результати співпраці тощо. ППП щодо земельних відносин має стати ключовим елементом інституціонального середовища щодо забезпечення демократизації публічної служби, буде сприяти модернізації землекористування, залученню інвестицій у громади, формуванню довіри між державою і приватним сектором, а також ефективному управлінню земельними ресурсами.

Окремо зупинимось на інституційній пам'яті і збереженні даних, власне, саме ця складова створює будь який інститут як такий, як усталену систему норм, правил і традицій адже несе в собі цінності інституту, зберігаючи його характерні ознаки, які регулюють поведінку учасників.

Інституційній пам'яті як суспільний феномен сприяє закріпленню сталих моделей поведінки, які відтворюються в аналогічних ситуаціях і, за нормальних умов не можуть бути іншими. Визначально це законодавчі акти щодо земельного кадастру, електронної реєстрації прав, стандарти публічності інформації. Саме інституційна пам'ять дозволяє інститутам, задавати очікувану поведінку, яка є соціально схваленою та обов'язковою для дотримання. У доцифровій публічній службі у сфері земельних відносин, яка зумисне забюрократизована, інституційна пам'ять визначає сукупність негативних поведінкових звичок, наприклад, зверхнє ставлення державного службовця до громадянина; зволікання із наданням публічних послуг у сфері землерозпорядження, бажання отримати неправомірну вигоду за операції із виділенням чи оформленням землі тощо. В цифровій державі, навпаки, є позитивний тренд формування інституційного спадку, публічна служба від «виконавця регламентів» поступово трансформується до «цифрового фасилітатора». Органи публічної влади накопичують історію дій, рішень і норм, наприклад, збереження електронної історії транзакцій із землею, попередніх рішень, кадастрових змін, збереження їх у цифровому вигляді, захист та архівація. Все це забезпечує наступність і довіру до системи публічного управління земельними відносинами.

Інституційна пам'ять визначається інституційним спадком. У сфері земельних відносин цей спадок ще й досі тяжіє до негативного досвіду радянської доби, який гальмує будь-які демократичні, ринкові й інноваційні процеси. В незалежній Україні негативний інституційний спадок поглибився схоластичними реформами виконавчих органів в сфері земельних відносин. Наразі необхідно, хоча доволі

важко, формувати довіру до Держгеокадастру, його територіальних органів. Це тривалий процес і може точитись декілька десятиріч, аж доки не будуть напрацьовані стійкі механізмами стимулювання дотримання норм (судові санкції, перевірки, репутаційний тиск тощо), які будуть підтримуватись суб'єктами земельних відносин. Надалі динаміку довіри до Держгеокадастру можна визначити за сукупністю якісних і кількісних індикаторів, що відображають сприйняття громадськістю, бізнесом і органами влади надійності, відкритості та ефективності роботи.

Таким чином, інститут прозорого електронного публічного управління земельними відносинами поступово сформує нову культуру земельного управління, де запанує довіра до державних виконавчих органів, сформуються усталені правила і звички взаємодії суб'єктів і об'єктів земельних відносин щодо цифрових процедур, користування відкритими цифровими платформами землекористування тощо. За умови стабільної нормативної бази та цифрової грамотності учасників, посиленню відповідальності з обох сторін земельних відносин такий інститут може стати стійким елементом демократичного, інвестиційного та конкурентоспроможного середовища територіальних громад і країни в цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином результатом цього дослідження стали наступні висновки:

1. З'ясовано зміст інституційного розвитку публічної служби у сфері земельних відносин, який є процесом формування, визнання і закріплення нових правил, норм, звичаїв, структур та практик, які набувають стійкості та виокремлено його складові: інституційне забезпечення й інституціоналізацію. Інституційне забезпечення — це усталений склад наявних інститутів публічного управління у сфері земельних відносин щодо правил, нормативно-правових актів, процедур і практик, які вже створені і діють, вони складають інструментальну частину функціонування публічної служби галузі, яка забезпечує реалізацію політики земельних відносин. Інституціоналізація є динамічним процесом створення інститутів публічного управління у сфері земельних відносин, це процес формування, визнання і закріплення нових правил, норм, звичаїв, структур та практик, які набувають стійкості в публічній службі, суспільстві і в цілому галузі.

2. Доведена необхідність створення суспільного інституту прозорого електронного управління земельними ресурсами, який включає формалізовані правила, процедури та стандарти взаємодії між державою, громадянами та бізнесом щодо доступу, використання, обігу й захисту прав на землю. Інститут має складатись з таких елементів: електронні транзакції і юридична довіра, публічний контроль та антикорупційні стандарти, принцип єдиного вікна та автоматизації, інституційна пам'ять і збереження даних, публічно-приватне партнерство тощо.

3. На підставі декомпозиції інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами в умовах цифровізації та доведено, виявлені його складові та доведено, що ППП є важливою складовою інституту прозорого електронного управління земельними ресурсами й інструментом взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування та приватними суб'єктами. ППП, що базується на цифрових інструментах і прозорих правилах взаємодії, забезпечуючи відкритість даних, підзвітність, сприяє більш швидкій демократизації алгоритмів ефективного управління земельними відносинами, стимулюванню інвестування та екологічного використання земель, чим посилює можливості розвитку територій і конкурентоспроможності країни.

4. Доведено, що ключову роль у формуванні і закріпленні будь-якого соціального інституту, у т.ч. інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами, належить

інституційній пам'яті і збереженню даних. Саме інституційна пам'ять несе в собі цінності інституту, зберігаючи і закріплюючи його характерні ознаки, які регулюють поведінку учасників відносин. Інституційна пам'ять дозволяє інститутам публічної влади задавати очікувану поведінку, яка є соціально схваленою та обов'язковою для дотримання. В цифровій державі формування інституційного спадку має позитивний тренд, адже органи публічної влади накопичують позитивну історію дій, рішень і норм, що сприяє становленню інституту прозорого електронного публічного управління земельними відносинами як стійкого елементу демократичного, інвестиційного та конкурентоспроможного середовища територіальних громад і країни в цілому.

У подальших наукових дослідженнях передбачається дослідження впливу земельного ринку на посилення фінансової спроможності територіальних громад і конкурентоспроможність України.

Література

1. Веблен Т. Теорія дозвілєвого класу: економічне дослідження інституцій. Нью-Йорк : BW Huebsch, 1918. 412 с. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/veblen-the-theory-of-the-leisure-class-an-economic-study-of-institutions> (дата звернення: 01.06.2025).
2. Clark John Maurice, Economic institutions and human welfare Hardcover. Knopf. January 1, 1957, 287 p.
3. Commons R. J. Institutional Economics. *American Economic Review*. 1931. Vol. 21. P. 648–657. URL: https://www.cooperative-individualism.org/commons-john_institutional-economics-1931.htm (дата звернення: 01.06.2025).
4. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: пер. з англ. К. : Основи, 2000. 198 с. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/6310/6323> (дата звернення: 01.06.2025).
5. Іншаков О. В., Фролов Д. П. Інституція — ключ до розуміння економічних інститутів. *Економічна теорія*. 2011. № 1. С. 52–62.
6. Ковбасюк С. В. Сучасна інтерпретація поняття «інституціоналізація». *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С. 177–181. URL: <http://apdp.in.ua/v50/29.pdf> (дата звернення: 01.06.2025).
7. Фоміцька Н. Підходи до розкриття змісту поняття «інституціональні засади». *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр.* Вип. 4 (35). Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ, 2011. С. 99–104.
8. Котеленець А. Механізми реалізації державної політики розвитку земельних відносин в Україні. *Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану: XVIII Міжнародна науково-практична конференція: збірник наукових праць; 25 жовтня 2022 року. Чернівці, 2022. 126 с.* URL: <https://shorturl.at/BDQS1> (дата звернення: 01.06.2025).
9. Паньків З. П. Земельні ресурси: навчальний посібник. Л. : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 272 с. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/pankiv_zp_zemelni_resursi.pdf (дата звернення: 01.06.2025).
10. Голоюх О. Державна політика у сфері регулювання земельних відносин. Перспективи розвитку міжнародних економічних відносин: матеріали доповідей круглого столу на базі кафедри міжнародних економічних відносин, ЗУНУ. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. С.20–23. URL: <https://shorturl.at/defiF> (дата звернення: 01.06.2025).
11. Косович Б. Структура земельних відносин в Україні: економіко-правовий аспект. *Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК*. 2004. № 11(2). 563 с.
12. Руденко О. М., Халімон П. В. Механізми реалізації державної політики регулювання земельних відносин в умовах децентралізації. *Pabublic Administration and Local Government*. 2020. № 3(46). С. 113–121. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/164/143> (дата звернення: 01.06.2025).
13. Третяк А. М., Третяк В. М., Скляр Ю. Л., Капінос Н. О., Третяк Н. А. Концепція державної програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2030 року. *Agrosvit*. 2020. № 19–20. С. 24–31. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19-20_2020/5.pdf (дата звернення: 01.06.2025).
14. Крушельницька Т. А., Застава І. А. Особливості реалізації політики державного регулювання земельних відносин в умовах війни у контексті забезпечення продовольчої безпеки в Україні. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2024. № 4(15). С. 9–17. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/10201> (дата звернення: 01.06.2025).

15. Демчишак Н. Б., Радух О. О., Гриб В. М. Цифровізація аграрного сектору в умовах відкриття ринку землі в Україні. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 10–12. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3233&i=1> (дата звернення: 01.06.2025).
16. Калина Т. Є., Ступень Р. М., Арзуманян Т. Ю., Земельно-ресурсний потенціал підприємств агробізнесу в умовах цифрових трансформацій. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2024. Vol. 9, № 4. С. 421–425. URL: <http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/2024-4-65.pdf>; DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-65>.
17. Шпикуляк О. Г. Інституції та механізми регулювання аграрного ринку: теоретико-практична оцінка функціонування. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 2. С. 46–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2016_2_6 (дата звернення: 01.06.2025).
18. Про земельну реформу : Постанова Верховної Ради Української РСР. від 18.12.1990 № 563-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
19. Про створення єдиної системи державних органів земельних ресурсів : Указ Президента України від 06.01.1996. № 34/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34/96#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
20. Про реорганізацію Державного комітету України по земельних ресурсах : Постанова КМУ від 31 січня 2007 р. № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
21. Про реорганізацію Державного агентства земельних ресурсів України : Постанова КМУ від 13 лютого 2008 р. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
22. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
23. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова КМУ від 10 вересня 2014 р. № 442. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
24. Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: Постанова КМУ від 15 січня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
25. Питання функціонування територіальних органів Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру : Постанова КМУ від 16 листопада 2020 року № 1118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
26. Питання функціонування територіальних органів Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру : Постанова КМУ від 5 квітня 2021 р. № 301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
27. Біленко С. Кому дістануться функції Держгеокадастру. *Економічна правда*. 18 жовтня 2019. URL: <https://eprava.com.ua/columns/2019/10/18/652662/> (дата звернення: 01.06.2025).

References

1. Veblen T. (1918). *Teoriia dozvillievoho klasu: ekonomichne doslidzhennia instytutitsii* [The theory of the leisure class: An Economic Study of Institutions]. New-York. BW Huebsch., 412 p. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/veblen-the-theory-of-the-leisure-class-an-economic-study-of-institutions>.
2. Clark John Maurice (1957). *Economic institutions and human welfare* Hardcover. Knopf. January 1. 287 p.
3. Commons R. John. (1931). *Institutional Economics*. American Economic Review. Vol. 21. P. 648–657. URL: https://www.cooperative-individualism.org/commons-john_institutional-economics-1931.htm.
4. Nort D. (2000) *Instytutitsii, instytutitsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and the functioning of the economy: transl]. from English. K., Osnovy. 198 p. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/6310/6323> [in Ukrainian].
5. Inshakov O. V., Frolov D. P. (2011). *Instytutitsiia — kliuch do rozuminnia ekonomichnykh instytutiv* [Institution — the key to understanding economic institutions]. *Ekonomichna teoriia*. № 1. P. 52–62 [in Ukrainian].
6. Kovbasiuk S. V. (2009). *Suchasna interpretatsiia poniattia “instytutsionalizatsiia”* [Modern interpretation of the concept of “institutionalization”]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. P. 177–181. URL: <http://apdp.in.ua/v50/29.pdf> [in Ukrainian].
7. Fomitska N. (2011). *Pidkhody do rozkryttia zmistu poniattia “instytutsionalni zasady”* [Approaches to revealing the content of the concept of “institutional foundations”]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. Vyp. 4 (35)*. Kh.: Vyd-vo KharRI NADU. P. 99–104 [in Ukrainian].
8. Kotelenets A. (2022) *Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky rozvytku zemelnykh vidnosyn v Ukraini* [Mechanisms for implementing the state policy of land relations development in Ukraine]. *Suchasna paradyhma sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: XVIII Mizhnarodna nauko-vo-praktychna konferentsiia: zbirnyk naukovykh prats; 25 zhovtnia 2022 roku*. Chernihiv. 126 p. URL: <https://shorturl.at/BDQS1> [in Ukrainian].
9. Pankiv Z. P. (2012) *Zemelni resursy: navchalnyi posibnyk* [Land resources: a study guide]. L.: Vyd. tsentr LNU im. Ivana Franka. 272 c. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/pankiv_zp_zemelni_resursi.pdf [in Ukrainian].
10. Holoiukh O. (2020) *Derzhavna polityka u sferi rehuliuвання zemelnykh vidnosyn* [State policy in the field of regulation of land relations]. *Perspektyvy rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn: materialy dopovidei kruhloho stolu na bazi kafedry mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn, ZUNU. Ternopil: ZUNU*. P. 20–23. URL: <https://shorturl.at/defiF> [in Ukrainian].

11. Kosovych B. (2004) Struktura zemelnykh vidnosyn v Ukraini: ekonomiko-pravovyi aspekt [Structure of land relations in Ukraine: economic and legal aspect]. Visnyk Lvivskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu: Ekonomika APK. № 11(2) 563 p. [in Ukrainian].
12. Rudenko O. M., Khalimon P. V. (2020) Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky rehuliuвання zemelnykh vidnosyn v umovakh detsentralizatsii [Mechanisms of implementation of the state policy of regulation of land relations in conditions of decentralization]. Pabublic Administration and Local Government. № 3(46). P. 113–121. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/164/143> [in Ukrainian].
13. Tretiak A. M., Tretiak V. M., Skliar Yu. L., Kapinos N. O., Tretiak N. A. (2020) Kontseptsii derzhavnoi prohramy rozvytku zemelnykh vidnosyn v Ukraini na period do 2030 roku [Concept of the state program for the development of land relations in Ukraine for the period until 2030.] Ahrosvit. № 19–20. P. 24–31. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19-20_2020/5.pdf [in Ukrainian].
14. Krushelnyska T. A., Zastava I. A. (2024). Osoblyvosti realizatsii polityky derzhavnoho rehuliuвання zemelnykh vidnosyn v umovakh viiny u konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v Ukraini [Peculiarities of implementing the policy of state regulation of land relations in wartime in the context of ensuring food security in Ukraine]. Elektronne naukovye vydannia "Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka". № 4(15). P. 9–17. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/10201> [in Ukrainian].
15. Demchyshak N. B., Radukh O. O., Hryb V. M. (2020). Tsyfrovizatsiia ahrarnoho sektoru v umovakh vidkryttia rynku zemli v Ukraini [Digitalization of the agricultural sector in the context of opening the land market in Ukraine]. Ahrosvit. № 12. P. 10–12. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3233&i=1> [in Ukrainian].
16. Kalyna T. Ye., Stupen R. M., Arzumanian T. Yu. (2024) Zemelno-resursnyi potentsial pidpriemstv ahrobiznesu v umovakh tsyfrovykh transformatsii [Land and resource potential of agribusiness enterprises in the context of digital transformations]. Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology. Volume 9. № 4. P. 421–425. URL: <http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/2024-4-65.pdf>; DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-65> [in Ukrainian].
17. Shpykuliak O. H. (2016) Instytutysii ta mekhanizmy rehuliuвання ahrarnoho rynku: teoretyko-praktychna otsinka funktsionuvannia [Institutions and mechanisms of agricultural market regulation: theoretical and practical assessment of functioning]. Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. № 2. P. 46–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2016_2_6 [in Ukrainian].
18. Pro zemelnu reform [On land reform] (1990). Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR. vid 18.12.1990 № 563-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12#Text> [in Ukrainian].
19. Pro stvorennia yedynoi systemy derzhavnykh orhaniv zemelnykh resursiv: [On the creation of a unified system of state land resources bodies] (1996). Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 06.01.1996. № 34/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34/96#Text> [in Ukrainian].
20. Pro reorhanizatsiiu Derzhavnoho komitetu Ukrainy po zemelnykh resursakh [On the reorganization of the State Agency of Land Resources of Ukraine] (2007). Postanova KMU vid 31.01.2007. № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-2007-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
21. Pro reorhanizatsiiu Derzhavnoho ahentstva zemelnykh resursiv Ukrainy [On the reorganization of the State Agency of Land Resources of Ukraine] (2008). Postanova KMU vid 13.02.2008. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2008-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
22. Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady [On the optimization of the system of central executive bodies] (2010). Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 09.12.2010 № 1085/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010#Text> [in Ukrainian].
23. Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady [On the optimization of the system of central executive bodies] (2014). Postanova KMU vid 10.09.2014. № 442. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%B-F#Text> [in Ukrainian].
24. Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z pytan heodezii, kartohrafi ta kadastr [Regulations on the State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre] (2015). Postanova KMU vid 15.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
25. Pytannia funktsionuvannia terytorialnykh orhaniv Derzhavnoi sluzhby z pytan heodezii, kartohrafi ta kadastru [Issues of the functioning of territorial bodies of the State Service for Geodesy, Cartography and Cadastre] (2020). Postanova KMU vid 16.11.2020. № 1118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
26. Pytannia funktsionuvannia terytorialnykh orhaniv Derzhavnoi sluzhby z pytan heodezii, kartohrafi ta kadastru [Issues of the functioning of territorial bodies of the State Service for Geodesy, Cartography and Cadastre] (2021). Postanova KMU vid 5.04.2021. № 301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
27. Bilenko S. (2019) Komu distanutsia funktzii Derzhheokadastru [Who will get the functions of the State Geocadastre?]. *Ekonomichna pravda*. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2019/10/18/652662/> [in Ukrainian].